

Прегледни рад

UDK 902.3(497.6 Mrkonjić Grad)

DOI br. 10.7251/SVR1408309K

COBISS.SI-ID 4269336

АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТИ ОПШТИНЕ МРКОЊИЋ ГРАД

Мр Горан Калинић¹

Проф. архео. Љубица Срдић²

Независни универзитет Бања Лука

Абстракт: У периоду 2008-09. године екипа Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа радила је на пројекту Валоризација општине Мркоњић Град. Археолози завода су поред постојећих локалитета описаних у наведеној литератури, евидентирали још двадесетак нових локалитета. У овом раду изнесен је само преглед археолошких локалитета, док елаборат под називом Валоризација културно-историјског и природног наслеђа општине Мркоњић Град садржи све елементе потребне за стицање потпуне слике о прошлости овог подручја. Постојање великог броја локалитета у сусједној општини Шипово и знатног броја локалитета у општини Мркоњић Град, говори нам да су ове две општине у прошлости имале значајнију улогу него што се претпоставља, те да овај простор треба посматрати као један.

Кључне ријечи: археологија, локалитети, валоризација, евидентирање, Мркоњић Град

УВОД

У периоду 2008-09. године екипа Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа радила је на пројекту Валоризација општине Мркоњић Град. Обзиром на претходни период у којем је урађена Валоризација општине Шипово и на резултате тог истраживања, очекивано је било да се евидентирају нови локалитети и на овом подручју. Археолози завода су поред постојећих локалитета описаних у наведеној литератури, евидентирали још двадесетак нових локалитета. У овом раду изнесен је само преглед археолошких локалитета, док елаборат под називом Валоризација културно-историјског и природног наслеђа општине Мркоњић Град садржи све елементе потребне за стицање потпуне слике о прошлости овог подручја. Такође због специфичних услова и формата часописа није могуће приказати мапу локалитета у овом раду, али је она доступна у поменутом елаборату, као и у докуме-

¹ Магистар археологије, директор Независног универзитета Бања Лука

² Професор археологије

нтаџији Завода. Разлог објављивања појединачног списка археолошких локалитета је жеља аутора да се укаже на културно-историјско наслеђе општине Мркоњић Град, те да се покуша поставити темељ за будућа истраживања.

ПРЕГЛЕД ЛОКАЛИТЕТА

Котор, остаци римског пута - У селу Котор налазе се остаци римског пута у дужини од око 200 m. Ширина пута је око 3 m. Ова дионица римског пута је од камена који није међусобно повезан и компактан, али стоји на чврстој подлози. То је пут који је кориштен и у средњем вијеку, познат под називом Соларски пут јер је служио највише за транспорт соли. И данас је у употреби, мада на једном потезу недостаје дио пута, а једним дијелом је прешао асфалт.

Гробљице - У близини цркве св. Апостола Петра и Павла у Густоварама налази се локалитет Гробљице, средњовјековна некропола стећака. Локалите је испресјечан путевима који воде до цркве, православног гробља и села. Стећци су утонули у земљу, у лошем су стању, а већи број је потпуно уништен

Котор, тврђава Пејић и остаци темеља цркве - Локалитет се налази у селу Подград а ову градину мјештани зову тврђава Пејић. Испод градине налазе се остаци цркве срушене у 17. вијеку а према причи мјештана од камења које је остало подигнута је цамија.

Доње Густоваре, мраморје или кужно гробље - Између два сеоска пута, на једном узвишењу, у шуми налази се неколико стећака. Због густог шибља врло је тешко установити њихов број. Споменици су у облику сандука и сљемењака, поредани су у низу, а димензије су око 1,90 x 2 m, различите висине. Оријентација је З-И. Стећци су у лошем стању, разбијени и прекривени маховином. Примјетна је и калцификација од вегетације. На неколико примјерака има и украса од којих се издвајају представе два коњаника и сватовских кола.

Старо село, мраморје (буиуре) - Уз пут Бања Лука - Мркоњић Град, с лијеве стране пута, на једном узвишењу налази се некропола стећака. Мјештани овај бријег називају Буиуре. На врху узвишења је био стећак који се више не налази на том мјесту. На готово правилном кружном дијелу видљиво је удубљење од 1 до 2 m и нешто камена са остацима кречног малтера. На једном дијелу види се остатак зида обраслог травом и маховином. У близини овог локалитета налази се и дио Римског пута који се овде спаја са модерним путем према Мркоњић граду. На супротној страни од римског пута је тумулус, даље од њега православно, Лукића гробље, село Котор. Одмах изнад гробља је некропола стећака.

Густоваре, Старо село, Брешчић - Поред пута Старо Село - Мркоњић Град, с лијеве стране пута је мало узвишење, Брешчић, врло правилног облика, могуће праисторијски тумулус.

Копљевић, Чигоја мраморје - У селу Чигоје, уз сеоски пут са обе стране пута налази се некропола стећака. Лијево од пута налази се око 20 стећака, оријентације З-И, а десно од пута око 10 стећака оријентације С-Ј. Стећци су у облику сандука, утонули су у земљу и у лошем су стању. Немају украса.

Герзово, Градина Пјануша - Са прилазног платоа према цркви у Герзову види се врх градине Пјануше обрастао шумом, а иза њега видљиво је још једно шумом обрасло узвишење. Испод градине је кањон Сокошнице. Вјероватно средњовјеквна караула која је имала задатак да мотри на путни правац, те цркву са околином. Обзиром да се налази у близини античких комуникација и станица није искуључено и да је градина имала улогу и у античко доба.

Трново, Куново, Вулетина градина - На широком простору око градине у селу Трнову, пронађен је већи број локалитета па се са правом може говорити о археолошком комплексу. Сама градина налази се у залеђини Брда и има доминантан положај. Са ње се види и Градина у Герзову, а такође и Шипово. Герзово, те друга околна села укључујући и Вулете по чему је градина и добила име. На врху градине налази се кружни плато са остацима зидова, те остацима улазне куле. Овај дио је нешто виши од остатка градине. На нижем дијелу се примјећују разлике у боји траве што указује на постојање грађевина на овом простору. Постоји легенда по којој је са овог мјеста пресељен град у Соко-град код Шипова и то за један дан. Могуће је да је становништво под налетом турске војске успјело да се извуче према Соко-граду. Положај Градине је доминантан. Обод је пречника од 50 до 60 m, а остаци зидова су видљиви по читавом локалитету. Испод саме градине је православно гробље. Према причању мјештана, приликом копања гробних мјеста наилазили су на опеку и конструкције од опеке. Могуће је да локалитет има и античку старост. У околини на коју градина има поглед налази се неколико локалитета са стећцима који су у лошем стању, најчешће су испреметани и очигледно је да је већи број уништен. У близини се налазе и стари комуникациони правац, који се још увијек види. Уз овај пут видљиво је и једно мало узвишење, можда праисторијски тумулус. Очигледно је овај локалитет у прошлости био од великог значаја за овај крај. Тим прије што је у оближњем селу (Бијелићи) за вријеме турског периода овде било сједиште локалног великаша.

Спасовина - На путу из Мркоњић Града према Герзову, са лијеве стране пута налази се усамљена крстача. Тешко је рећи да је на овом подручју некад било гробље, данас уништено, али је могуће да је овим истим путем пролазила средњовјековна комуникација и да је у питању гроб неког путника из каравана који су пролазили овуда.

Брешчић - Уз десну страну пута према цркви у Герзову налази се благо узвишење чији је врх благо издигнутији од околине. Могуће је да је у питању праисторијски тумулус.

Герзово, Љутик - На путу према цркви у Герзову, с десне старне пута, на видљивом мјесту, у заравни, налазе се два стећка. Споменици су у облику сандука, без украса.

Горња Пецка, Sarnade - Путна станица на римском путу Salona – Servitium. Налази се на узвишењу изнад школе у Горњој Пецки. Код цркве у Горњој Пеској, источно од апсиде се налази чесма на којој је римска сполија. Око чесме се налазе правилне коцке. Изнад чесме је камена структура као потпорни зид изнад којег се налази сеоски пут који води на узвишење.

Медна, римско насеље - На мјесту римског насеља су изграђене куће данашњег насеља у задњих 20 до 30 година. Десно од те локалције је црква Госпојинска у Медној.

Штрбине - На овом дијелу превоја је ишао римски пут Salona – Servitium. У овом крају је то највиша тачка којом је ишла ова дионица тог значајног пута.

Јована вода - Једини извор питке воде у селу Тријебову. То је купаст отвор озидан каменом величине око 0,40 X 0,60 m и дубине од 3 до 4 метра. Наводно је овај бунар из римских времена и био је посвећен богињи Јунони.

Бусије - Некропола стећака у влизини засеока Јовандићи. Пре-тежно сандуци, мањи врој плоча, послгани у редове, правилно обликовани сандуци, кречњак, димензије 2x1,5 m оријентација СЗ-ЈИ и З-И. Испреметани, у шумарку и тешко је утврдити стварни број. Прилично урасли у земљу и обрасли маховином има их око 70.

Шеховци, Ханови - Православно гробље у којем се налазе и стећци. Дебеле плоче од пјешчара, без видљиве орнаментике, димензија 2,00 x 1,00 метара, оријентације С-Ј.

Шеховци, Омар - Католичко гробље у чијој се близини се налазе стећци. Гробље није видљиво са пута јер се налази у шуми. Стећци (11 комада) су плоче, димензија 2,20x1.80 m, висине до 0,70 m, један је украшен кругом или полумјесеком.

Плоче - У близини Православног гробље Караћево или Бедем са друге стране пута налази се стећак, а у оближњем шумарку су видљива још два комада. Дислоцирани

Подрашница, Мраморје - На узвишењу поред пута налази се некропола стећака. Само је 5 стећака видљиво док су остали прекривени папратима. Стећци су у облику сандука, већих димензија, оријентације З-И, уз благо одступање. Стећци су доста уништени и то су механичка оштећења, лишај и маховина су прекрили споменике, и већином су накривљени. Један од стећака је украшен крстом.

Горњи Граци - Мала и Велика градина. Десно на путу између Горњих и Доњих Граца налази се Мала градина, поред градине православно гробље и десно од ње Велика градина.

Горњи Граци - Некропола стећака са око 70 споменика, оријентације З-И, уз благо одступање. У питању су сандуци и сљеменаца на редове. Споменици су испуцали, утонули у земљу, нагнути, папрат их окружила, обрасли маховином, лишајем, растињем, а поједини дијелови недостају. На споменицима нема украса. Према споменику из овог рата је усамљен стећак, па изгледа да је о дио ове некрополе, која је пресјечена изградњом пута.

Доње Баљвине, заселак Коцељи - Средњовјековна некропола. Усамљен стећак. У центру села налази се стећак са украсом који сачињавају круг и розета са дуже стране. Стећак је у облику сандука који се шири према врху. Као и већина оваквих споменика, испуцао је и прекривен лишајима. Оријентација је З-И. У непосредној близини овог стећка, иза кућа у шибљу се налази стећак са постољем. Прекривен је маховином, а има видљиве пукотине. Оријентација З-И.

Доње Баљвине - Тешановића крчевине. Средњовјековна некропола, смјештена у средини храстове шуме, близу пута. Ова некропола броји 3 већа стећка сљеменака у низу са заобљеним сљеменом на постољем, висине 1,50 m и ширине 1,20 m. Украшени су представом слона. Сљеменаци су на плочи. Оријентација ЈЗ-СИ.

Доње Баљвине Селиште, Јатунова њива - Десно уз пут према Селиштима, налази се некропола стећака. Споменици су у облику сандука, плоча, плоча с постољем, оријентације ЈЗ-СИ, З-И. Обрасли су маховином и лишажем, утонули у земљу, зарасли у шибље и ниско растење. Од украса на појединим стећцима видљиви су круг (плитки рељеф), крст, сјекира или мач. Од укупног броја видљиво је само 7 комада на њиви, док су остали споменици у шумарку па је тешко је одредити тачан број стећака.

Доње Баљвине, заселак Локићи - Источно од некрополе у Селиштима, према причи мјештана смјештен је стари град, а виде се и остаци зидова. Јужно од некрополе, такође је једна градина (Црквина) и разлика између ове две градине је око 50 мнв.

Лисковица, Марина њива - 5 km од Бјелајца на једном узвишењу, десно од Бјелајца сеоским путем, у буковој шуми налази се некропола стећака. На ливади поред је један споменик, плоча сљеменака, обрастао маховином, утонуо у земљу, без видљивих украса. У шуми је већи број стећака. Оријентација З-И, СЗ-ЈИ. Сви споменици су плоче, обрастали су маховином, утонули у земљу. Из неких расте дрвеће, а појединим примјерцима недостају дијелови. Локалитет има око 30 комада видљивих стећака, али је ташко рећи да ли су то сви који се налазе на овом локалитету.

ПОДАЦИ ИЗ ЛИТЕРАТУРЕ

МАЈДАН - остаци касноантичке цркве

Локалитет Црквина, на лијевој обали потока Јошавка је мјесто на којем су 1891. и 1892. године откопани остаци касноантичке цркве, у сред рушевина римског рударског насеља³. Ова ископавања су вршена под надзором нестручног лица, а изгледа да ни сам Радимски није био присутан, тако да немамо све податке који су нам потребни за опис цркве које је нађена том приликом. Наиме, истраживач је био убијеђен да откопава стамбену зграду па није обраћао пажњу на објекте сакралног карактера⁴. Црква је имала оријентацију према југоистоку. Димензије цркве су: дужина са апсидом 22,20 m и ширина 16,60 m, имала је поречни трансепт, као и сјеверни и јужни. Зидови су били грађени од ломљеног камена, седре и уломака опеке, дебљине 0,60 m а висина зидова је била очувана мјестимично и до 1,50 m. на унутрашњој старни зидова била је очувана жбука са вишебојним премазима. Били су сачувани и поједини фрагменти архитектонске пластике који су се налазили унутар цркве.

³ V. Radimsky, Rimska naseobina u Majdanu kod Varacar-Vakufa, GZM Sa 1893. S. 331-341.

⁴ Đuro Basler, Kasnoantička arhitektura u B i H, Sarajevo 1972. s 92.

Подаци из Археолошког лексикона БиХ:

БАГАР, Сурјан. Средњовјековни надгробни споменици. Сачувана 3 стећака у облику сандука правац С-Ј. Касни средњи вијек.

ОТОКА, Сурјан. Средњовјековна некропола. Сачувано 10 стећака у облику сандука, оријентисана С-Ј. Касни средњи вијек.

СУРЈАН 1 и 2, Сурјан. Средњовјековна некропола. Сачувано 7 стећака и 16 стећака у облику сандука, оријентисаних С-Ј. Касни средњи вијек.

БАРЕ-ТРИЈЕБОВО. Мркоњић Град. Римски сребрни накит (огрлице, фибуле, наруквице). Ближе околности налаза непознате: вјероватно потиче из гроба. Римско доба 2-3. ст.

КУРБЕСАН КАМЕН. Мркоњић Град. Праисторијско насеље. Око природне стијене изнад врела Сулиновац, налази се праисторијски керамички материјал и троска у већим количинама. Насеобински простор (око 300 м²) налази се непосредно испод стијене. Вјероватно жељезно доба.

ОКРУГЛА МАХАЛА, Мркоњић Град. Римски појединачни налаз. Бронзане маске Медузе у виду аплика. Римско доба.

ВРЧЕНАЦ, Мркоњић Град. Римско и средњовјековно насеље. Око врела Врченца ископани римски предмети - углавном грађевински материјал, што указује на постојање насеља. Око Врченца се налазило и касније, средњовјековно насеље звано Варцарево. Римско доба и касни средњи вијек.

БАТИНИЧКО ГРОБЉЕ. Горњи Шеховци. Средњовјековно гробље. Уз врело Драговац, у православном гробљу сачувано око 10 стећака у облику плоча и сандука: један споменик украшен мотивом полумјесеца. Касни средњи вијек.

БЕГЛУЦИ, Горњи Шеховци-Јарићи. Средњовјековна некропола са око 90 стећака једноставног, неправилног облика сандука: оријентација З-И. Касни средњи вијек.

ХАНОВИ, Горњи Шеховци. Средњовјековно гробље. Уз православно гробље сачувано је око 10 стећака у облику сандука, оријентисаних З-И. Касни средњи вијек.

ОМАР, Горњи Шеховци. Средњовјековна некропола. Уз католичко гробље сачувано је око 30 стећака у облику плоча и сандука: један споменик украшен мотивом полумјесеца. Касни средњи вијек.

ПЛОЧИЦЕ, Горњи Шеховци. Средњовјековни надгробни споменици. Сачувана 2 стећака у облику сандука, оријентисаних З-И. Касни средњи вијек.

ПОЉИЦЕ, Горњи Шеховци. Средњовјековна некропола. Сачувано је око 15 стећака у облику сандука, распоређених у више група. Касни средњи вијек.

РОШИЋА ГРЕДА, Горњи Шеховци. Средњовјековна некропола. Груписани у двије цјелине, сачувано је око 30 стећака у облику плоча и сандука. Касни средњи вијек.

БЈЕЛАЈЦЕ. Бјелајце-Доње Поље. Римско насеље. Поред остатака грађевина, нађен је фрагмент надгробног споменика категорије ципуса, шест редова слова. Највјеројатније потјече из рушевина античког насеља у Доњем Пољу. Римско доба, 2. ст.

ЧЕГЕЉАК, Бјелајце. Средњовјековни надгробни споменик. Сачуван 1 стећак неправилног облика, остали уништени. Касни средњи вијек.

ЋУРУМ ЛОВРИЋА, Бјелајце. Средњовјековна некропола. Петнаест стећака у облику плоча и сандука: остали уништени. Касни средњи вијек.

ДВОРИШТЕ, (Мраморје), Бјелајце-Вођевића до. Средњовјековна некропола. Сачувано 64 стећка у облику плоча и сандука, оријентисаних 3-И. Касни средњи вијек.

ЛУКЕ, Бјелајце-Доње Поље. Римско насеље и средњовјековно гробље. Површински трагови видљиви су само мјестимично. Повремено се изоравају зидови грађени малтером. Пронађене и гробнице, неке са стећцима. Ту је пронађен и натпис. Римско доба и касни средњи вијек.

МРАМОРЈЕ (Стубо), Бјелајце-Доње Поље. Средњовјековна некропола. Сачувано око 40 стећака у облику плоча и сандука, оријентисаних 3-И. Касни средњи вијек.

БРЕШЧИЋ, Густовара. Средњовјековно гробље. Сачувано 7 стећака у облику плоча и сандука. Касни средњи вијек.

МРАМОРЈЕ, Густовара. Средњовјековна некропола. Сачувано око 80 стећака у облику плоча и сандука, оријентисаних 3-И: украшен један споменик мотивом полумјесеца и розете и фигуралним сценама (двобој и коло). Касни средњи вијек.

БРИЈЕГ, Старо Село. Остаци римске архитектуре. Употребљени и као спелија у старом муслиманском гробљу на лијевој обали Црне ријеке (жртвеник с приказом стабла на једној од бочних страна, четири камене греде и једна профилисана греда, одломак саркофага и уломак жртвеника). Провенијенција непозната. Можда остаци маузолеја. Касноантички период, 3-4. ст.

СТАРО СЕЛО, Старо Село. Средњовјековна некропола. Уз муслиманско гробље и уз некадашњу цамију сачувано 7 стећака у облику сандука. Касни средњи вијек.

БУЈИРЕ (Мраморје), Копљевићи. Средњовјековна некропола. Разврстана у 3 групе сачувана су 32 стећка у облику сандука, оријентисана 3-И. Касни средњи вијек.

БУСИЈА, Јовандићи. Средњовјековна некропола са око 40 стећка у облику сандука, различите оријентације. Касни средњи вијек.

ГРАДИНА, Горње Баљвине. Праисторијска градина. На десној обали Врбаса насупрот ушћа Црне Ријеке, налази се плато са сачуваним сухозидом. Жељезно доба.

ГРИЧА, Горње Баљвине. Праисторијска остава бакрених предмета. Нађена случајно у маси земље под коријеном једног дрвета. Састоји се од 35 бојних сјекира с ушицом и повијеним сјечивом. Касни енеолит, вјероватно вучедолска култура.

ЈАТУНОВА ЊИВА, Доње Баљвине. Средњовјековна некропола. Сачувано око 40 стећака у облику плоча и сандука: један споменик украшен мотивом мјесеца, розете и оружја. Касни средњи вијек.

ТЕШАНОВИЋА КРЧЕВИНЕ, Горње Баљвине. Средњовјековна некропола. Сачувана 3 стећка у облику високих сандука,

оријентисана 3-И, на једном нејасна представа животиње. Касни средњи вијек. Од осталих сопоменика сачувани само остаци.

ГРАДИНА, Брдо-Рудићи. Праисторијска градина и римска осматрачница. Градина, заправо невелико узвишење, на врху има зараван опкољен зухозидом (Градић). На падинама налази керамике и троске. Вјероватно жељезно доба и римско доба.

ГРАДИНА, Трново. Праисторијска градина. Смјештена на врху једног купастог брда, с јужне и источне стране штићена је стрмим падинама. На врху се налази плато, пречника око 35 м, брањен јаким сухозидом. С најлакше приступачне, западне стране, налази се лимитни тумулус, пречника око 10 м, а нешто ниже фортификација је била појачана још једним земљаним насипом. Мање, сондажно, ископавање извео је 1967. године И. Бојановски и утврдио постојање културног слоја који указује на трајање градине у току касног бронзаног (вјероватно Ха Б) и жељезног доба.

КУЊИШТА, Трново. Средњовјековни надгробни споменик. Сачувана 2 стећака у облику сандука и крста, остали уништени. Касни средњи вијек.

МРАМОР, Трново. Средњовјековни надгробни споменик. Усамљен стећак у облику сандука правац 3-И. Касни средњи вијек.

СПАСОВИНА, Трново. Средњовјековни надгробни споменик. Усамљен стећак у облику високог сандука у православном гробљу. Касни средњи вијек.

ТРНОВО, Трново. Праисторијски тумулус и средњовјековна некролола. На тумулу смјештено 6 стећака у облику неправилних плоча, правац 3-И. Бронзано и жељезно доба и касни средњи вијек.

ТРСТОВИНА, Трново. Средњовјековна некропола. Сачувано око 80 стећака у облику сандука, оријентисаних углавном 3-И. Касни средњи вијек.

ВУЕЛЕТИНА ГРАДИНА, Трново. Праисторијска градина. На самом градинском простору, који је испран, нема културних слојева. Нешто праисторијске керамике нађено је на падинама и у подножју градинског комплекса. Бронзано и (или) жељезно доба.

ГРАДИШТЕ (Мало Мраморје), Подрашница. Средњовјековна некропола са око 20 стећака у облику плоча и сандука, оријентисаних углавном 3-И, остали уништени. Касни средњи вијек.

МРАМОРЈЕ, Подрашница. Средњовјековна некропола са око 150 стећака у облику плоча, сандука и саркофага, који је украшен мотивом крста. Касни средњи вијек.

ПОДГРАДИНА, Подрашница. Шест римских бронзаних новчића, 3. и 4. вијек.

ПОДРАШНИЦА, Подрашница. Златник царице Pulcherie. Касноантички период, 5. ст.

СУВО ПОЉЕ, Подрашница. Римски новац. Златник Claudiusa II. Римско доба, 3. ст.

ДОЊА ПЕЦКА, Доња Пецка. Римско насеље. На лијевој обали потока Крушевљака на великој површини разасути комади римске цигле. Овдје су нађени жртвеник посвећен Јупитеру, камена урна и надгробни натпис. Римско доба.

КРСТОВИ, Доња Пецка. Средњовјековна некропола са 10 стећака у облику плоча и сандука. Касни средњи вијек.

ВЕЛИКА ЧЕЛИНКА, Доња Пецка. Случајни средњовјековни налаз. Стрелица типа "ластиног репа" нађена 1952. на греди. Рани средњи вијек.

ВЕЛИКА ГРАДИНА, Доња Пецка. Праисторијска градина. Градински простор утврђен одбрамбеним насипима. Крај бронзаног и жељезног доба.

ДОЊИ ГРАЦИ, Доњи Граци. Средњовјековна некропола. Сачувано 6 стећака у облику сандука, оријентисаних З-И. Касни средњи вијек.

ГЕРЗОВО, Герзово. Шест бронзаних римских царских новчића. Римско доба, 4. ст.

ЉУТИК, Герзово. Средњовјековно гробље. Сачувано 5 стећака у облику неправилних сандука, оријентисаних С-Ј. Касни средњи вијек.

ПЈАНУША, Герзово. Праисторијски појединачни налаз. Бронзани келт. Бронзано доба.

ВЕЛИКА ЊИВА, Герзово. Средњовјековна некропола. Сачувана 52 стећака у облику плоча и сандука, оријентисаних С-Ј. Касни средњи вијек.

ГРАД, Дабрац. Средњовјековни град Бочац. Бочац се налази на лијевој обали Врбаса, на путу Бања Лука - Мркоњић Град. Изграђен је почетком XV вијека на високој стијени, са задатком да брани прелаз преко Врбаса. Град се први пут спомиње 1447. године у једној повељи. Садржај те повеље је везан за догађаје из 1434. године, тако да закључујемо да је град настао раније. Бочац 1463. године постаје једна од утврда Јајачке бановине и од тада се више пута помиње. Мисли се наравно, до пада под Турке 1528. године. Из анонимног описа Босне сазнајемо да је Бочац био утврђени град с мало топова. Нешто прије 1833. године град је напуштен. У попису од 1838. године се не спомиње, а Јукић каже да су у њему била два топа око 1850. године, али је град напуштен прије 1833. године јер је у попису наведен као празан. Бочац је добро утврђен средњовјековни град, који је од свог постанка био више тврђава него властeosки дом. Снажни бедеми и куле окружују пространо градско двориште и чине заједно компактно утврђиван и одржаван те је и данас релативно добро очуван. Овај град кориштен је и у турско доба. Доста добро је сачуван: састоји се од дворишта са предзијем, те вањског обора. У ранијој фази је имао четири торња у дворишту, улазни и три на периметру. Бранич-кула, извана заобљена, изнутра квадратна, доста добро сачувана, остале су порушене. Бедеми су мјестимично високи и 5-6 м. На падини према Врбасу пружа се велики обор, заштићен кулом и бедемом који се спушта све до Врбаса. С обје стране Врбса налазила се варош. Први пут се спомиње 1494. у саставу Јајачке бановине. Касни средњи вијек.

ГРАДИНА, Дабрац. Средњовјековна утврда. Лежи на стијени изнад ушћа Црне ријеке у Врбас. Бедеми, вјероватно осматрачнице, сачувани дјелимично. Касни средњи вијек.

ГРАДИНА, Бараћи-Царевац. Римско насеље. На падини на површини око 100x100 м изоравају се зидови грађени у малтеру, цигла и цријеп. Одавде потјече камено корито (сада пред црквом у Пецкој), жлијеп водовода израђен од римске цигле, те жељезни будак и бронзана аплика, као и уломак сепулкралног споменика на коме се спомиње гентилно име Аурелиус. Римско доба, крај 2. и 3. ст.

ГРАДИНА, Граци. Праисторијска градина. Састоји се од два дијела - Велике и Мале градине - смјештена на врху доминантног брда. Вјероватно касно бронзано и (или) жељезно доба.

ПОДГРАДИНА, Граци. Средњовјековна некропола са 36 стећака. Касни средњи вијек.

ПОЛОМ, Граци. Средњовјековна утврда. На терену изнад потока Тресковца, незнатни остаци утврђења. Касни средњи вијек.

ГРОБНИЦЕ, Медна. Средњовјековна некропола. Сачувано неколико стећака једноставног облика, остали развучени или уништени. Касни средњи вијек.

СЕЛИШТА, Медна. Римско насеље. На парцелама Селишта и Каменице изоравани остаци римске архитектуре - темељи грађевина, цигла, обрађени камени елементи, итд. Римско доба 1-4. ст.

МАЛА ГРАДИНА, (Мали град - Градић), Тријебово. Праисторијска градина на врху бријега. Плато, димензија цца 100x40 м, брањен је каменим сухозидом, основе до 3 м, висине до 2 м. Вјероватно касно бронзао и (или) жељезно доба.

СКРАДАШ, Тријебово. Пронађена два римска бронзана новчића. Римско доба, 3. ст.

ВЕЛИКА ГРАДИНА, Тријебово. Праисторијска градина и римска утврда. Смјештена је на доминантном положају званом Греда. Вјероватно је основана у касно бронзано или жељезно доба, а у римско доба запосједнута као стражара за контролу цесте.

МАРИНА ЊИВА, Лисковица. Средњовјековна некропола. Сачувано око 30 стећака у облику плоча и саркофага. Према подацима касни средњи вијек.

МРАМОРОВИ, Штрбине. Средњовјековна некропола. Сачувано 6 стећака у облику плоча и сандука. Касни средњи вијек.

САИТОВАЦ, Мрачај. Средњовјековна некропола. Сачувано око 15 стећака у облику плоча и сандука, оријентисаних З-И. Касни средњи вијек.

ЗАКЉУЧАК

Поредећи истраживачки рад на терену из 2008-09. године и податке из литературе, јасно се опажају недостаци ранијих истраживања. Ако изузмемо појединачне случајеве у којима су археолози излазили на терен, можемо видјети да су у претходном периоду локалитети евидентирани случајно, најчешће путем извјештаја које су слали појединци, махом учитељи у сеоским школама или су током обрађивања земље изоравани случајни налази. Тако није било могуће тачно утврдити све локације наведене у литератури. Поред тога ни овај обилазак по мишљењу аутора није био довољан да се у потпуности рекогносцира терен општине Мркоњић Град. Разлоге за

то треба тражити у технички слабој опремљености стручњака у Републици Српској и БиХ. Ипак, и поред свих проблема у којима се налази наше друштво данас, неопходно је пронаћи начине да се истраже и заштите важни локалитети и/или регије са највећим бројем локалитета. Постојање великог броја локалитета у сусједној општини Шипово и знатног броја локалитета у општини Мркоњић Град, говори нам да су ове две општине у прошлости имале значајнију улогу него што се претпоставља, те да овај простор треба посматрати као један. Самим тим, јасно је да ово подручје заслужује много већу пажњу стручњака, као и већи степен заштите културно-историјског наслеђа.

ARCHAEOLOGICAL SITES OF THE MUNICIPALITY MRKONJIĆ GRAD

Goran Kalinić, M.A.

Professor Ljubica Srdić

Abstract: In the period 2008-09 the team of the Institute for Protection of Cultural, Historical and Natural Heritage worked on the project Valorization of Mrkonjić Grad. Archaeologists of the Institute, in addition to existing sites described in the specified literature, recorded some twenty new sites. This paper presents only an overview of archaeological sites, while a study titled Valorization of cultural, historical and natural heritage of Mrkonjić Grad contains all the elements needed for a complete picture of the past in this area. The existence of a large number of sites in the neighboring municipality of Šipovo and a significant number of sites in the municipality of Mrkonjić Grad, tells us that these two municipalities in the past had a more significant role than previously assumed, and that this area should be seen as one.

Keywords: *archeology, archaeological sites, evaluation, registration, Mrkonjić Grad*

ЛИТЕРАТУРА

1. V. Radimsky: Rimska naseobina u Majdanu kod varcara Vakufa, GZM V 1893.
2. Ivo Bojanovski, Sokol na Plivi, Naše starine XIII, Sarajevo, 1972.
3. Ivo Bojanovski, Bosna i Hercegovina u antičko doba, Sarajevo, 1988.
4. Јелена Мргић-Радојчић, Доњи Краји, Крајина средњовјековне Босне, Београд 2002.
5. Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, I-III, Sarajevo, 1988.
6. Dr Enver Imamović, Antički kulturni i votivni spomenici na području BiH, Sarajevo 1977.
7. E. Pašalić: Antička naselja i komunikacije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1960.
8. Đuro Basler, Kasnoantičko doba u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1972.
9. Ivo Bojanovski, Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji, Sarajevo, 1974. Bjelajce, monografija, Bjelajce 1978.
10. Mrkonjić Grad, monografija, Mrkonjić Grad 1973.
11. Шеховци, природне и друштвене карактеристике, Мркоњић Град, 2004. године
12. Документација Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске